

УДК 78.071.2 (477) + 78.01
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/31.213769>

Світлана ЛІТВИНОВА,

orcid.org/0000-0003-0687-9450

молодший науковий співробітник відділу музичних фондів
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна) *litvinova@nbuv.gov.ua*

ВТІЛЕННЯ ПОКАЯННОЇ ТЕМАТИКИ В ДУХОВНОМУ КОНЦЕРТІ ІГОРЯ ТИЛИКА

Мета роботи – виявити особливості драматургії духовного хорового концерту І. Тилика «Покаяння відкрий мені двері, Життєдавче». Методологія дослідження базується на використанні таких методів: емпіричного (дозволив у процесі первинного сприйняття твору відкрити деякі його особливості); історичного (сприяв розгляду твору в контексті історичної ситуації та тенденцій розвитку національної культури); музично-теоретичного (забезпечив аналіз засобів музичної виразності та композиційно-драматургічних принципів організації твору). Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в українському музикознавстві розкрито особливості музичної драматургії духовного концерту І. Тилика у філософсько-естетичному аспекті.

Твір Ігоря Тилика став утіленням культурного полілогу, який проявляється на рівні вербальної основи (канонічний текст в одному з українських перекладів), в аспекті стилістики та жанрових традицій (апелювання до творів Й. Баха й А. Веделя, церковної та світської музики епох Бароко і Класицизму). Прийоми композиторського письма та драматургічні особливості концерту розкривають його глибоку релігійно-філософську спрямованість, допомагають створенню молитовно-покаянної емоційної цілісності композиції та уможливають багатовимірне релігійно-філософське розуміння ідеї твору.

Ігор Тилик є одним із тих композиторів, діяльність яких тісно пов'язана з хоровим виконавством (вони є регентами, співаками або керівниками хорових колективів). Цілком природно, що творчість таких майстрів має особливості: 1) вербальною основою їхніх творів є тексти, актуальні для багатьох поколінь; 2) орієнтація на традиції, що зумовлює відповідний відбір арсеналу засобів музичної виразності та дотримання певних композиційно-драматургічних канонів, уможливорює виконання цих творів як в умовах богослужіння, так і в концертах; 3) знання виконавських можливостей сучасних церковних хорів забезпечує «зручність» таких творів для виконання, тож вони або постійно виконуються, або періодично актуалізуються в хоровому виконавстві (культове та концертне середовище). Прикметно, що ці твори нерідко втілюють вершину окремого етапу композиторської творчості.

Духовний концерт «Покаяння <...>» І. Тилика збагатив репертуар хорових колективів Києва і став одним із відображень духовного стану суспільства й особистості в сучасному соціокультурному просторі України.

Ключові слова: *псалом, сакральні тексти, духовний концерт, інтерпретація, покаянна тематика, творчість Ігоря Тилика.*

Svitlana LITVINOVA,

orcid.org/0000-0003-0687-9450

Junior Research Fellow at the Department of Music Foundation
Vernadsky National Library of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) *litvinova@nbuv.gov.ua*

THE EMBODIMENT OF PENITENTIAL THEM IN THE SPIRITUAL CONCERTO OF IGOR TYLYK

The purpose of the research is identify of the dramaturgy of I. Tylyk's spiritual choral concerto "Open to Me the Doors of Repentance, the Life-giving". Research methodology is based on the use of the following methods: empirical (allowed in the process of primary perception of the work to discover its specific features); historical (contributed to the consideration of the work in the context of the historical situation and development trends of the national culture); musical-theoretical (provided an analysis of the means of musical expression and compositional-dramaturgical principles of the organization of the work). Scientific novelty of the work is that for the first time in Ukrainian musicology the peculiarities of musical dramaturgy of I. Tylyk's spiritual concerto in the philosophical and aesthetic aspect are revealed.

Igor Tylyk's work became the embodiment of cultural polylogue, which is manifested at the level of verbal basis (canonical text in one of the Ukrainian translations), in the aspect of stylistics and genre traditions (appeal to the works of J. Bach and A. Vedel, church and secular music of the Baroque and Classicism epoch). The methods of composer's writing and dramatic features of the concerto reveal its deep religious and philosophical orientation, help create a prayer-penitent emotional integrity of the composition and provide a multidimensional religious and philosophical understanding of the idea of the work.

Igor Tylyk is one of those composers whose activity is closely connected with choral performance (they are regents, singers or choral conductors). It is quite natural that the work of such composers has certain peculiarities: 1) the verbal basis of their works is based on texts that are relevant for many generations; 2) the focus on tradition, which leads to the appropriate selection of the arsenal of means of musical expression and compliance with certain compositional and composition-dramaturgical canons, makes it possible to perform these works both in the conditions of worship and in concert practice; 3) the knowledge of the performance capabilities of modern church choirs ensures that such works are "convenient" for performance, so they are either constantly performed or periodically are actualized in the choral performance.

I. Tylyk's the Spiritual Concerto "Repentance <...>" enriched the repertoire of choirs in Kyiv and became one of the reflections of the spiritual state of society and personality in the modern social and cultural space of Ukraine.

Key words: psalm, sacred texts, spiritual concert, penitential theme, interpretation, Igor Tylyk's creativity.

Постановка проблеми. Тема покаяття, яка є актуальною із прадавніх часів, набуває нового розуміння і втілення із приходом християнства у світовий релігійний простір. Велику увагу тематиці покаяття приділено як у християнському культурі (Служба Божа, піст, сповідь, проповіді священників та великий спектр творів мистецтва), так і за його межами – у народній творчості (духовні пісні й українські народні думи), у світському мистецтві, зокрема в галузях літератури (від «Сповіді» Августина Блаженного до «Собора» О. Гончара та «Покаятних псалмів» Д. Павличка), образотворчого мистецтва (роботи Н. Пуссена «Сім тайнств», триптих Р. Вейдена, картина А. Лисенка «Покаяття розбійника Опти та його банди» та ін.), кіномистецтва («Покаяття» Т. Абуладзе, «Острів» П. Лунгіна).

Широко тема покаяття представлена і в музичному мистецтві – як у попередні епохи (твори О. Лассо, Ж. Дебре, Г. Шютца, М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя й ін.), так і у ХХ ст. (твори П. Чеснокова, Ф. Пуленка, М. Скорика, Є. Станковича, І. Карабиця, І. Щербаківа, В. Камінського, С. Губайдуліної, А. Шнітке, А. Пярта й ін.).

Одним із представників покоління українських композиторів, які розпочали свій творчий шлях у 90-ті рр. ХХ ст. – у період набуття Україною державної незалежності й активізації суспільства в духовних пошуках, – є відомий хормейстер, диригент та педагог Ігор Володимирович Тилик. Його твори активно функціонують у репертуарі хорових колективів країни, а також за її межами.

Аналіз досліджень. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. тематика покаяття активно привертає увагу науковців. У 1997 р. в Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського видано збірку публікацій, у яких розглядається втілення відповідної проблематики в літературі, музиці та храмовому художньому мистецтві (статті Д. Болгарського, В. Василик, Н. Герасимової-Персидської, Т. Гусарчук, Л. Міляєвої, Н. Серьогіної, В. Шевчука й ін.) (Духовний світ

бароко, 1997). Пізніше з'являються дисертаційні дослідження, присвячені виявленню різних аспектів розуміння цього явища: у філософському погляді опановує явище О. Кундеревич (Кундеревич, 1999), а під кутом мистецтвознавства вивчає покаяття Б. Янюк (Янюк, 2012). О. Зосім (Зосім, 2017) та Ю. Медведик (Медведик, 2006) у своїх дослідженнях різноаспектно розглядають духовні пісні, серед яких багато вважаються покаятними. Дослідженню творчості Ігоря Тилика присвячено статтю О. Узікової, у якій проводиться паралель між посталями І. Тилика та М. Чюрльоніса (Узікова, 2016). Т. Гусарчук у своїх дослідженнях порівнює тріо «Покаяття <...>» А. Веделя і духовний концерт І. Тилика в контексті мистецького полілогу (Гусарчук, 2017: 595–599), аналізує особистісні детермінанти творчості композитора (Гусарчук, 2018: 388–391) та питання її еволюції (Гусарчук, 2018: 392–396). Додаткова інформація про композитора міститься у двох інтерв'ю, які О. Узікова записала з композитором (Узікова, 2015; Узікова, 2016).

Мета статті – виявлення драматургічних особливостей музичного втілення покаятної тематики в духовному концерті І. Тилика.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, покаяття є одним із семи тайнств християнства, встановлених Ісусом Христом. Тільки твердий намір виправити своє життя та щиросердне каяття визволяють людину самим Спасителем від усіх гріхів і роблять її невинною, як після хрещення. За правилом православної церкви, кожен віруючий повинен приступати до тайнства покаяття не менше одного разу на рік, а краще – під час кожного посту. Б. Янюк у своєму дисертаційному дослідженні наголошує на розумінні «покаяття» з євангельського погляду: «Покаяття – це складний поетапний і неоднорідний процес, який об'єднує граничні стани (in extremis): плач, страждання, біль, ерїтїмїон – з одного боку, і блаженну радість, умиротворення, параклїсїс (втішання) – із другого. Загалом це поняття означає грецьке metanoia – «зміна думки», «зміна розуму». Саме

так тлумачить покаяння Євангеліє – як відродження, повну перемену всього людського ества» (Янюк, 2012: 5).

Приділяють велику увагу покаянню Отці та Вчителі Церкви: вони тлумачать Святе Письмо, що просякнуте ідеєю покаяння, і наголошують, що однією зі сходинок у наближенні до Божественного, до святості, до бачення фаворського світла є покаяння, яке вони називають «Царицею чеснот (добročесності)», «другим духовним народженням», «другою благодаттю».

Одним із найдавніших втілень покаянної тематики є покаянні псалми Давидові, якими вважають № № 6, 31, 37, 50, 101, 129, 142 (зокрема, 37-й та 142-й псалми використовуються найчастіше, оскільки входять до Шостопсалмія, яке в чині Утреній), але тематика покаяння пронизує всю Книгу Псалмів.

В українському хоровому мистецтві покаянні псалми стали вербальною основою багатьох творів: до 6-го псалма зверталися А. Ведель, М. Ластовецький, В. Степурко, В. Стеценко, О. Козаренко; до тексту 31-го псалма – Є. Станкович; до 37-го псалма – А. Ведель, С. Дегтярьов, В. Сильвестров, М. Скорик, М. Ластовецький, В. Гайдук; до тексту 101-го псалма – С. Дегтярьов; до тексту 129-го псалма – І. Алексійчук, В. Павенський; до 142-го псалма – С. Пекалицький, І. Домарацький, А. Ведель, С. Дегтярьов, Ю. Іщенко.

За нашими спостереженнями, до найулюбленіших у християн можемо віднести 50-й псалом («Помилуй мя, Боже <...>»). Він використовується у богослужбовому та концертному середовищах, а також функціонує в народному побутуванні (домашня молитва). Вербальною основою творів сучасних українських композиторів є такі його переклади: церковнослов'янський та українські переклади І. Огієнка (митрополита Іларіона), А. Шептицького (митрополита Андрія), М. Бахтинського. До текстів 50-го псалма звернулися такі українські композитори: С. Дегтярьов, К. Стеценко, А. Річинський, М. Скорик, Ю. Іщенко, М. Ластовецький, В. Степурко, С. Острова, І. Тилик, В. Файнер, В. Польова, К. Кучерява, П. Сидько, Г. Верета, М. Цоллоло.

Відокремлено в українській духовній хоровій культурі постають музичні інтерпретації тексту Євангелійських стихир на Утрені «Покаяння отверзи ми двері», які посідають одне із центральних місць у богослужінні. Вони входять до пісенспівів Тріоди Постової та функціонують від неділі Митаря і Фарисея до п'ятої неділі Великого посту (Марії Єгипетської). Першим авторським твором, написаним на ці тексти, є вокальне тріо

«Покаяння отверзи ми двері» Артемія Веделя. Далі до них зверталися Д. Бортнянський, П. Григор'єв, А. Бекаревич, Л. Малашкін, П. Чесноков, А. Річинський, І. Єлєцьких. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. сучасні українські композитори-хормейстери І. Тилик (1995 р.), В. Файнер (2013 р.), М. Цоллоло (2016, 2017 рр.) презентують нам нові музичні інтерпретації цих сакральних текстів.

Духовний концерт І. Тилика «Покаяння відкрий мені двері, Життєдавче», написаний у 1995 р. ще зовсім молодим композитором, який навчався на останньому курсі диригентсько-хорового факультету Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (1990–1995 рр.), став надзвичайно популярним твором у культовому та концертному середовищах сучасної України. Успадкувавши від батька, Володимира Тилика, композиторський талант, І. Тилик створив натепер уже понад 50 творів у різних жанрових напрямках, передусім хорові й інструментальні твори. Як видається, особливою натхненністю позначені хорові твори композитора, які, подібно до середньовічних фресок, грають і дихають різними барвами музичної історії. Вони проникнуті загальнофілософськими та суто особистісними переживаннями нашого сучасника. «Оперування загалом традиційними елементами музичної мови, – зазначає Т. Гусарчук, – не заважає створенню оригінальних, високохудожніх творів, в інтонаційній драматургії яких проявляється творча індивідуальність автора, грані зболеної душі, тонкого лірика і самобутнього творця-містика» (Гусарчук, 2018: 396). У доробку композитора, окрім духовного концерту, такі хорові твори: «Херувимська» c-moll (1995 р.), «Посвята Карлу Орфу» (1995 р., fuga на тему “Fortune plango” із 2-ї частини кантати “Carmina Burana”), «Милість миру» для чоловічого хору (1996 р.), «Алилуя» (1997 р.), «Тобі співаємо» (1999 р.), «Псалом» на німецький текст “Hebe deine Augen” (2003 р.), цикл обробок «Пісні народів світу» (2007 р.), «Херувимська» d-moll (2011 р.), триптих «Під знаком вічності»: “Sub specie aeternitatis”: 1) Музика сфер; 2) Кіріє елейсон; 3) Алілуя (для солістів, хору і ф-но, 2013 р.; для солістів, хору, оркестру й органа, друга редакція, 2014 р.), «Молитва» (2015 р.), концерт «Величає душа моя Господа» (2016 р.), хорова мініатюра «В передчутті весни» (2016 р.); хоровий триптих «Світлотіні»: лірико-філософські мініатюри (для мішаного хору; вірші І. Тилика, під впливом П. Тичини; 2017 р.); «Гірка молитва» (текст канонічний; 2018 р.); хорова п'єса «Ноктюрн» (вірші І. Тилика; 2019 р.); хорова п'єса «Поліхроніон»: присвята К. Генделю (для мішаного хору; 2020 р.).

Особливе місце серед творів композитора посідає духовний концерт «Покаяння відкрий мені двері, Життедавче», який більше двох десятиліть є одним із найулюбленіших у хоровому просторі України. Твір виконували такі хорові колективи міста Києва: Хор Свято-Феодосієвського ставропігійного монастиря (регент В. Пучко), Народна хорова капела «Дніпро» (худ. кер. І. Душейко), хор «Аніма» Київського університету культури і мистецтв (худ. кер. Н. Кречко), камерний хор «Пектораль» при Київському міському будинку вчителя (худ. кер. А. Карпинець), Народна академічна хорова капела Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (худ. кер. В. Рудь). У 2001 р. камерний хор «Пектораль» здійснив перший аудіозапис твору. Духовний концерт «Покаяння відкрий мені двері, Життедавче» звучав не тільки в Україні, але й за її межами (Німеччина, Австрія, Франція, Швеція, Норвегія, Польща, Італія, Білорусія)¹.

Хоровий концерт «Покаяння <...>» було створено на замовлення хору Свято-Феодосієвського ставропігійного чоловічого монастиря. Ігор Тилик згадує, що текст твору прочитав йому телефоном регент хору В. Пучко: «Голос лунав ніби з іншої епохи, що призвело до миттєвого виникнення інтонаційного зерна твору. Це була подія, яка стала відправною точкою у створенні «Покаяння <...>»². Зі слів автора, твір народився буквально за два дні (9–10 січня), а вже 13 січня відбулася його прем'єра.

Вербальною основою духовного хорового концерту «Покаяння відкрий мені двері, Життедавче» І. Тилика є один із неопублікованих перекладів «Євангельських стихир» українською мовою М. Бахтинського (70-і рр. ХХ ст.). Переклад складається із чотирьох середньовічних віршів, частина одного з них – цитата із псалма № 50: 1 «Помилуй мене, Боже». Кожна частина духовного концерту І. Тилика розпочинається молитовним зверненням-каяттям: I ч. «Покаяння відкрий мені двері» – до Щедрого Бога-Життедавця; II ч. «На стежку спасіння» – до Богородиці як до заступниці і позбавительниці від всякої нечистоти; III ч. «Помилуй мене, Боже» – до Бога милосердного. Лейтмотивом каяття-звернення до Бога-Життедавця стає інтонаційно-ритмічне зерно (див. перший такт), яке надає цілісності твору й упродовж його відтворюється в точному повторі мелодики і ритму та модифікується в різ-

них мелодико-гармонічних барвах і ритмічних укрупненнях.

У творі І. Тилика можемо виявити зазначені в дисертаційному дослідженні Б. Янюк етапи покаяння, які приводять до його результату – катарсису (Янюк, 2012: 6–7). Так, драматургія «Покаяння» вибудовується за двома етапами: від першого – щирого каяття та спокути – до другого – просвітлення, прозріння й оновлення людини. Драматургічний розвиток твору асоціюється зі складною «хвильовою драматургією» (Бобровський, 1978), яка охоплює весь твір, окремо кожен частину, строфи вербального тексту, а також утворюється повтором фраз (мікрохвилі).

Хвильова драматургія твору вибудовується завдяки використанню метричних особливостей (протягом усього твору часта зміна метра С, 3/2, 4/4, 2/4, ў), інтонаційних зворотів у проміжних і генеральній кульмінаціях та використання мінорно-мажорних «перепадів». Мажорні «сплески-відблиски» за загального мінорного тонального плану впродовж всього твору (I ч. – g – f – c – c; II ч. – c; III ч. – f – c – C) втілюють надію на прощення. Хвилеподібність твору асоціюється із плінністю людського життя, мінливістю думок, ідей та всього, що оточує людину. Тому графічно «Покаяння <...>» І. Тилика може бути зображено безкінечним меандровим орнаментом, який символізує в народів світу «вічний лабіринт», «течію людського буття», «вічний рух».

Форма концерту І. Тилика підпорядковується вербальному тексту: розгортання музичної тканини відповідає його строфічному поділу й організовано у тричастинну форму, що є основою утворення хвилеподібної нескінченної лінійності. У цьому вбачаємо віддалену асоціацію із драматургією партесних концертів доби Бароко.

Протягом усього твору можемо спостерігати декілька хвиль розвитку музичного матеріалу з їхніми вершинними кульмінаціями (страх, плач) та емоційними спадами (печаль, скорбота), які передано композитором мелодичним рухом, метро-ритмічними, гармонічними засобами. Наскрізна хвилеподібність проявляється також через появу мажорних «оаз»: «На стежку спасіння» (початок II ч.) та «Помилуй мене, Боже» (початок III ч.), які стають променем-надією на заспокоєння, переосмислення й очищення від усіх скоєних гріхів і наприкінці твору доростають до позитивного оновлення-перевтілення, реалізуючись у до-мажорному акорді, до якого ведуть найуживаніші риторичні фігури – anabasis (висхідний мелодичний рух у партії сопрано) та catabasis (низхідний мелодичний рух у партії баса)

¹ Висловлюю подяку І. Тилику за надання інформації.

² Зафіксовано автором статті під час особистих зустрічей із композитором (початок 2016 р.).

у передостанньому такті (86 т.) – так у рамках твору реалізується другий етап покаяння.

У своєму дослідженні Т. Гусарчук наголошує на ефекті «двозначності, або емоційної амбівалентності в момент завершення твору» (Гусарчук, 2017: 597), далі пояснює: «Мажорне завершення твору <...> не є втіленням досягнутого в результаті покаяння душевного умиротворення, а лише надії на нього <...> завершальний до-мажорний тризвук сприймається як нестійка тоніка до-мажору і водночас як домінанта фа-мінору, проявляючи потенційну можливість повернення до попередньої тональності» (Гусарчук, 2017: 597). Світлий фінал твору, який символізує перевтілення й оновлення свідомості людини і навіть людства загалом, – є дуже символічним і не може не наштовхнути слухача на подальші роздуми. Виникає враження досягнення очищення й оновлення свідомості всього лише тільки як етапу, чергової сходинки-наближення до Божественного (у рамках твору). Тож твір не дає точної відповіді: 1) чи досягнута людиною мета покаяння, оновлення свідомості душевними стражданнями; 2) чи буде збережена сходинка, на яку піднялася через покаяння людина у своєму наближенні до Божественного; 3) чи «завтра» людина підніметься, залишиться на цій же сходинці розвитку або впаде ще нижче у своїй гріховності.

Висновки. Твір Ігоря Тилика став утіленням культурного полілогу, який проявляється на рівні вербальної основи (канонічний текст в одному з українських перекладів), в аспекті стилістики та жанрових традицій (апелювання

до творів Й. Баха й А. Веделя, церковної та світської музики епох Бароко і Класицизму). Прийоми композиторського письма та драматургічні особливості концерту розкривають його глибоку релігійно-філософську спрямованість, допомагають створенню молитовно-покаянної емоційної цілісності композиції та уможливають багатомірне релігійно-філософське розуміння ідеї твору.

Ігор Тилик є одним із тих композиторів, діяльність яких тісно пов'язана з хоровим виконавством (вони є регентами, співаками або керівниками хорових колективів). Цілком природно, творчість таких майстрів має деякі особливості: 1) вербальною основою їхніх творів є тексти, актуальні для багатьох поколінь; 2) орієнтація на традиції, що зумовлює відповідний відбір арсеналу засобів музичної виразності та дотримання певних композиційно-драматургічних канонів, уможливує виконання цих творів як в умовах богослужіння, так і в концертах; 3) знання виконавських можливостей сучасних церковних хорів забезпечує «зручність» таких творів для виконання, тож вони або постійно виконуються, або періодично актуалізуються в хоровому виконавстві (культове та концертне середовища). Прикметно, що ці твори нерідко втілюють вершину певного етапу композиторської творчості.

Духовний концерт «Покаяння <...>» І. Тилика збагатив репертуар хорових колективів Києва і став одним із відображень духовного стану суспільства й особистості в сучасному соціокультурному просторі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобровский В. Функциональные основы музыкальной формы. Москва : Музыка, 1978. 332 с.
2. Гервер Л. Избранные стихи Псалтири, переложенные на музыку Дмитрием Бортнянским. *Бортнянский и его время. К 250-летию со дня рождения Д. С. Бортнянского* : материалы Международной научной конференции : Научные труды Московской государственной консерватории им. П. И. Чайковского. Москва, 2003. Вып. 43. С. 77–96.
3. Гусарчук Т. Артемій Ведель : постать митця у контексті епох. Ніжин : Лисенко М. М., 2017. 768 с.
4. Гусарчук Т. Феномен творчої індивідуальності композитора в інтонаційній драматургії духовних творів (на матеріалі українського музичного мистецтва) : дис. ... докт. мистецтвознавства: 17.00.03. Київ, 2018. 533 с.
5. Гусарчук Т. Дистанція – два століття : образно-стильові паралелі тріо Артемія Веделя «Покаянія отверзи ми двері» та духовного концерту Ігоря Тилика. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С. 244–249.
6. Духовний світ Бароко : збірник статей. Київ : Курс, 1997. 112 с.
7. Зосім О. Східнослов'янська духовна пісня : сакральний вимір. Київ : НАКККиМ, 2017. 328 с.
8. Кундеревиц О. Покаяння в духовно-моральному бутті людини : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.07. Київ, 1999. 17 с.
9. Медведик Ю. Українська духовна пісня XVII–XVIII століть. Львів : УКУ, 2006. 324 с.
10. Узікова О. Вищій контрапункт. *Октава* : музичний альманах. Канів : Склянка часу, 2015. № 1. С. 33–36.
11. Узікова О. Під знаком вічності. *Октава* : музичний альманах. Канів : Склянка часу, 2016. № 2. С. 6–10.
12. Узікова О. Композиторська творчість М. К. Чюрльоніса та І. В. Тилика : системність музичного мислення в контексті принципу феноменологічної подібності. *Вісник національної академії керівних кадрів культури і мистецтва*. 2016. № 1. С. 146–154.
13. Янюк Б. Рефлексії покаяння в музичному мистецтві останньої третини ХХ століття : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Київ, 2012. 19 с.

REFERENCES

1. Bobrovskiy V. Funktsionalnye osnovy muzykalnoy formy [Functional basics of musical form]. Moscow : Music. 1978. 332 p. [in Russian].
2. Gerver L. Izbrannyye stihy Psaltira, perelozhennyye na muzyku Dmitriem Bortnyanskim [Selected Verses of the Psalter, Translated to Music by Dmitry Bortniansky. Bortniansky and his time. On the 250th birthday of D. S. Bortniansky : Scientific works of the Moscow State Conservatory P. I. Tchaikovsky]. Moscow. 2003. № 43, pp. 77–96 [in Russian].
3. Husarchuk T. Artemij Vedel' : postat' my'tcya u konteksti epoh. [Artemiy Vedel : the Figure of the Artist in the Context of the Epochs]. Nizhyn : Lysenko M. M. 2017. 768 p. [in Ukrainian].
4. Husarchuk T. Fenomen tvorchoyi indy'vidual'nosti kompozy'tora v intonacijnij dramaturgiji duhovny'h tvoriv (na materialy ukrayins'kogo muzy'chnogo my'stecztva) [The Phenomenon of Creative Individuality of a Composer in the Intonation Dramaturgy of Spiritual Works (on the Material of Ukrainian Musical Art). Thesis for Habilitation of the Degree of Doctor in Art Studies in the Specialty 17.00.03 "Musical Art". The P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine]. Kyiv. 2018. 533 p. [in Ukrainian].
5. Husarchuk T. Dy'stanciya – dva stolittya : obrazno-sty'l'ovi paraleli trio Artemiya Vedelya "Pokayaniya otverzy' mi dveri" ta duhovnogo koncertu Igorya Ty'ly'ka [The Distance – Two Centuries : Figurative-Style Parallels of the Artemiy Vedel's Trio "Open to Me the Doors of Repentance" and Igor Tylyk's Spiritual Concerto]. Young Scientist. 2018. № 4 (56) April, pp. 244–249. [in Ukrainian].
6. Duhovny'j svit baroko [The spiritual world of the baroque. Collection of articles]. Kyiv : Course. 1997. 112 p. [in Ukrainian].
7. Zosim O. Shidnoslovyans'ka duhovna pisnya : sakral'ny'j vy'mir [Eastern Slavonic Spiritual Song: Sacred Dimension]. Kyiv : NAKKIM. 2017. 328 p. [in Ukrainian].
8. Kunderevych O. Pokayannya v duhovno-moral'nomu butti lyudy'ny'. [The Penitence in Spiritually-moral Existence of the Person-Manuscript. Thesis for the Candidate of Sciens Degree (Philosophy) by spesiality 09.00.07 "Ethics"]. Taras Shevchenko University of Kyiv. 1999. 17 p. [in Ukrainian].
9. Medvedyk Ju. Ukrayins'ka duxovna pisnya XVII–XVIII stolit' [Ukrainian spiritual song of the 17–18 centuries]. Lviv : UCU. 2006. 324 p. [in Ukrainian].
10. Uzikova O. Vy'shhij kontrapunkt [Higher Counterpoint]. Oktava : Musical Almanac. Kaniv : Zeitglas. 2015. № 1, pp. 33–36. [in Ukrainian].
11. Uzikova O. Pid znakom vichnosti [Under the Sign of Eternity]. Oktava : Musical Almanac. Kaniv : Zeitglas. 2016. № 2, pp. 6–10. [in Ukrainian].
12. Uzikova O. Kompozy'tors'ka tvorchist' M. K. Chyurl'onisa ta I. V. Ty'ly'ka : sy'stemnist' muzy'chnogo my'slennya v konteksti pry'ncy'pu fenomenologichnoyi podobnosti [The Composer's Creativity of M. K. Churlonis and I. V. Tylyk : the Systemacy of Musical Thinking in the Context of the Principle of the Phenomenological Similarity]. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts. Kyiv. 2016. № 1, pp. 146–154. [in Ukrainian].
13. Janjuk B. Refleksiyi pokayannya v muzy'chnomu my'stecztvi ostann'oyi trety'ny' XX stolittya [Reflections of Repentance in the Musical art of the Last third of the 20th century. Thesis for the academic degree of the Candidate of Art speciality 17.00.03. "Art of Music". Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology MT Rytsky NAS of Ukraine]. Kyiv. 2012. 19 p. [in Ukrainian].